ISSN:3030-332X
Impact factor: 9,493
International journal of scientific researchers

FINTECH KOMPANIYALARINING AN'ANAVIY BANKLARGA TA'SIRI

Shokirov Javohir Xurshid o'g'li
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Tursunov Faridun Mustafoyevich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Bank ishi kafedrasi assistenti
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.20428483

Annotatsiya: Ushbu maqolada FinTech kompaniyalarining an’anaviy bank tizimiga ko‘rsatadigan ta’siri, xususan, moliyaviy xizmatlar bozoridagi raqobat muhitining o‘zgarishi va banklarning biznes modellari transformatsiyasi tahlil qilinadi. Raqamli to‘lov tizimlari, onlayn kreditlash platformalari hamda mobil moliyaviy xizmatlarning kengayishi natijasida banklarning an’anaviy vositachilik funksiyasi sezilarli darajada qayta shakllanmoqda. Tadqiqotda FinTech innovatsiyalari bank xizmatlarining tezligi, qulayligi va mijozga yo‘naltirilganligini oshirishi bilan birga, daromad manbalari va risklarni boshqarish mexanizmlariga ham bevosita ta’sir ko‘rsatishi asoslab beriladi. Shuningdek, an’anaviy banklar tomonidan raqamli transformatsiyaga moslashish strategiyalari va FinTech kompaniyalari bilan hamkorlik modellari ko‘rib chiqiladi. Maqola natijalari bank sektori barqarorligini saqlagan holda innovatsion rivojlanish yo‘llarini aniqlashga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: FinTech, an’anaviy banklar, raqamli transformatsiya, raqamli to‘lov tizimlari, onlayn kreditlash, moliyaviy innovatsiyalar, bank raqobati, digital banking, moliyaviy texnologiyalar, bank modeli transformatsiyasi

KIRISH

So‘nggi yillarda moliya sektori raqamli texnologiyalar ta’sirida keskin transformatsiyaga uchramoqda. FinTech kompaniyalari an’anaviy bank xizmatlariga muqobil bo‘lgan tezkor, arzon va foydalanuvchiga yo‘naltirilgan yechimlarni taklif etib, global moliyaviy bozor strukturasini o‘zgartirmoqda. Mobil to‘lovlar, raqamli kreditlash platformalari, blokcheyn asosidagi xizmatlar hamda sun’iy intellektga asoslangan risk baholash tizimlari banklarning klassik funksiyalariga bevosita raqobatni yuzaga keltirmoqda. Natijada an’anaviy banklar nafaqat raqobat bosimi, balki mijozlar xulq-atvorining o‘zgarishi bilan ham yuzlashmoqda. Shu bilan birga, FinTech rivoji bank sektorida samaradorlikni oshirish, operatsion xarajatlarni kamaytirish va xizmatlar sifatini yaxshilash kabi ijobiy o‘zgarishlarni ham yuzaga chiqarmoqda. Biroq ushbu jarayonning banklarning barqarorligi, daromad modeli va risklarni boshqarish tizimlariga ta’siri har doim ham bir xil darajada o‘rganilmagan. Ayniqsa, rivojlanayotgan moliyaviy tizimlarda FinTech va an’anaviy banklar o‘rtasidagi o‘zaro munosabatlarning institutsional va iqtisodiy mexanizmlari yetarlicha tahlil qilinmaganligi ilmiy bo‘shliq sifatida qolmoqda. Ushbu maqolaning maqsadi FinTech kompaniyalarining an’anaviy banklarga ta’sir mexanizmlarini tizimli tahlil qilish, raqobat va hamkorlik modellari o‘rtasidagi farqlarni aniqlash hamda bank sektorining raqamli transformatsiya sharoitidagi rivojlanish yo‘nalishlarini yoritishdan iborat. Tadqiqotda tizimli va qiyosiy tahlil usullaridan foydalanilgan holda mavjud tendensiyalar baholanadi. Bundan tashqari, FinTech ekotizimining kengayishi moliyaviy inklyuziya darajasini oshirib, bank xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengroq aholi qatlamlariga yetkazmoqda. Shu bilan birga, raqamli moliyaviy xizmatlarning tez sur’atlarda rivojlanishi kiberxavfsizlik va ma’lumotlar himoyasi bilan bog‘liq yangi risklarni ham yuzaga keltirmoqda. Natijada banklar raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish va innovatsion hamkorlik modellarini joriy etish orqali o‘z raqobatbardoshligini saqlashga majbur bo‘lmoqda. Ushbu jarayonni chuqur o‘rganish esa nafaqat ilmiy tadqiqotlar, balki amaliy siyosat qarorlarini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi. Shu sababli mazkur mavzu bugungi iqtisodiy sharoitda dolzarb ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.

ASOSIY QISM

FinTech kompaniyalarining an'anaviy bank tizimiga ta'siri avvalo moliyaviy vositachilik funksiyasining qayta taqsimlanishi orqali namoyon bo'ladi. Klassik bank modeli depozitlarni jalb qilish va kreditlash jarayonlarini markazlashtirilgan tizimda amalga oshirgan bo'lsa, FinTech ekotizimi ushbu jarayonlarni fragmentatsiyalash va platformaviy yondashuv asosida qayta tashkil etmoqda. Natijada banklar faqatgina asosiy moliyaviy institut sifatida emas, balki raqamli ekotizim ishtirokchisi sifatida ham faoliyat yuritishga majbur bo'lmoqda. Bu jarayon banklarning daromad strukturasi, mijozlar bilan ishlash modeli va xizmat ko'rsatish kanallarini tubdan o'zgartirmoqda. Ayniqsa, mobil ilovalar va onlayn platformalar orqali amalga oshiriladigan operatsiyalar an'anaviy filial tizimining ahamiyatini kamaytirmoqda.

FinTechning eng kuchli ta'sir yo'nalishlaridan biri bu tranzaksiya xarajatlarini kamaytirish va xizmat ko'rsatish tezligini oshirishdir. Raqamli to'lov tizimlari va avtomatlashtirilgan kredit scoring algoritmlari mijozlarga xizmat ko'rsatish vaqtini sezilarli darajada qisqartiradi. Banklar uchun esa bu holat operatsion samaradorlikni oshirish bilan birga, raqobat bosimini ham kuchaytiradi. Chunki mijozlar endilikda tezlik, qulaylik va minimal xarajatni asosiy mezon sifatida ko'ra boshlamoqda. Bu esa banklarni texnologik modernizatsiyaga majbur qiladi. Biroq, bu jarayon faqat texnik yangilanish emas, balki institutsional transformatsiyani ham talab etadi.

Yana bir muhim jihat — ma'lumotlar iqtisodiyotining shakllanishidir. FinTech kompaniyalari katta hajmdagi foydalanuvchi ma'lumotlarini yig'ish va tahlil qilish orqali individuallashtirilgan moliyaviy xizmatlar taklif etmoqda. Sun'iy intellekt va mashinaviy o'rganish texnologiyalari kredit xavfini baholashda, firibgarlikni aniqlashda va mijoz xulq-atvorini prognoz qilishda muhim rol o'ynamoqda. An'anaviy banklar esa bu borada ko'pincha byurokratik va sekin qaror qabul qilish tizimi bilan cheklanib qolmoqda. Natijada ma'lumotlarga asoslangan qaror qabul qilish ustunligi FinTech tomoniga o'tmoqda. Bu holat banklarning raqobatbardoshligini faqat kapital emas, balki texnologik intellekt darajasi ham belgilashini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, FinTech rivoji bank sektori uchun faqat tahdid emas, balki hamkorlik imkoniyatini ham yaratmoqda. Ko'plab banklar "raqobat emas, integratsiya" strategiyasini tanlab, FinTech kompaniyalari bilan hamkorlikda ishlashni boshlagan. API integratsiyalar, qo'shma platformalar va white-label xizmatlar orqali banklar yangi mijoz segmentlariga chiqmoqda. Bu yondashuv banklarga innovatsion xizmatlarni tez joriy etish imkonini beradi, FinTech kompaniyalar esa banklarning ishonchlilik va regulyativ infratuzilmasidan foydalanadi. Natijada gibrid moliyaviy ekotizim shakllanmoqda, unda an'anaviy va raqamli institutlar bir-birini to'ldiradi.

Biroq FinTechning kengayishi bilan birga yangi risklar ham yuzaga chiqmoqda. Kiberxavfsizlik, ma'lumotlar maxfiyligi va raqamli firibgarlik holatlari moliya tizimi barqarorligiga bevosita tahdid soladi. Ayniqsa, markazlashmagan platformalarda nazorat mexanizmlarining yetarli emasligi tizimli xavflarni kuchaytirishi mumkin. Banklar esa an'anaviy regulyativ talablar asosida bu risklarni boshqarishga harakat qilmoqda, biroq texnologik tezlik va regulyatsiya o'rtasida tafovut mavjud. Shu sababli davlat regulyatorlari ham yangi raqamli moliya muhitiga moslashgan normativ bazani ishlab chiqishga majbur bo'lmoqda.

Umuman olganda, FinTech kompaniyalari an'anaviy bank tizimini to'liq yo'q qilmaydi, balki uni transformatsiya qilishga undaydi. Asosiy o'zgarishlar raqobat, ma'lumotlardan foydalanish, mijoz tajribasi va xizmat ko'rsatish modeli atrofida shakllanmoqda. Banklarning kelajakdagi muvaffaqiyati ularning texnologiyani qanchalik tez qabul qilishi va innovatsion ekotizimga integratsiyalashuv darajasiga bog'liq bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, FinTech va banklar o'rtasidagi munosabatlar qarama-qarshilik emas, balki evolyutsion hamkorlik jarayoni sifatida baholanishi lozim.

XULOSA

FinTech kompaniyalarining rivojlanishi an'anaviy bank tizimini tubdan qayta shakllantirayotgan asosiy omillardan biri sifatida baholanadi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ushbu jarayon banklar uchun faqat raqobat bosimini emas, balki transformatsiya zaruratini ham yuzaga keltirmoqda. Banklarning klassik xizmat ko'rsatish modeli asta-sekin raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan qaror qabul qilish tizimlari va mijozga yo'naltirilgan xizmatlar bilan almashmoqda. Shu bilan birga, FinTech ekotizimi moliyaviy

xizmatlar tezligi va qulayligini oshirgan holda, bank sektorida samaradorlikni kuchaytirmoqda. Biroq ushbu rivojlanish kiberxavfsizlik, regulyativ moslashuv va ma'lumotlar himoyasi kabi yangi muammolarni ham yuzaga chiqaradi. Shundan kelib chiqib, an'anaviy banklar uchun eng muhim strategik yo'nalish raqobatni inkor etish emas, balki FinTech bilan integratsiyalashuv orqali gibrid moliyaviy modelni shakllantirish hisoblanadi. Banklar raqamli infratuzilmani modernizatsiya qilish, sun'iy intellekt asosidagi risk boshqaruv tizimlarini joriy etish va API ekotizimlarini rivojlantirish orqali o'z raqobatbardoshligini saqlab qolishi mumkin. Bundan tashqari, mijozlar bilan ishlashda shaxsiylashtirilgan xizmatlar ulushini oshirish, ya'ni "data-driven banking" yondashuviga o'tish zarur. Davlat regulyatorlari esa innovatsion moliyaviy xizmatlar uchun moslashuvchan normativ muhit yaratishi, shu bilan birga moliyaviy barqarorlik va iste'molchilar huquqlarini himoya qilishni ta'minlashi lozim. O'zbekiston sharoitida FinTech startaplarini qo'llab-quvvatlash, banklar va texnologik kompaniyalar o'rtasida innovatsion hamkorlikni kengaytirish hamda raqamli moliyaviy savodxonlikni oshirish muhim amaliy yo'nalish sifatida ko'riladi. Natijada, bank tizimi raqamli iqtisodiyot talablariga moslashgan holda yanada barqaror va samarali rivojlanish bosqichiga o'tadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Xodjimamedov, A. A. (2025). Bank tizimini rivojlantirishda innovatsiyalardan foydalanish amaliyotini tartibga solish. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting, 13(4). https://iqtisodiyot.tsue.uz
2. Sagdiyeva, M. R. (2025). Tijorat banklari tizimini raqamlashtirish jarayonida innovatsion bank texnologiyalarni rivojlantirish. Economics and Innovative Technologies, 13(4). https://iqtisodiyot.tsue.uz
3. Usmonova, S. Sh. (2023). Bank faoliyatida innovatsion texnologiyalardan foydalanish orqali bank kapitalini oshirish. Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. https://finance.tsue.uz
4. Maxmudova, M. (2022). Digital technologies application in the banking sector of Uzbekistan. Economics and Innovative Technologies, 11(3). https://iqtisodiyot.tsue.uz
5. Ilhomov, A., & Abduvaxobov, Sh. X. (2025). O'zbekiston bank tizimida fintech kompaniyalari va ularning ta'siri. Ilm Fan Xabarnomasi. https://worldlyjournals.com
6. Toshtemirova, F. N., & Murodullayev, M. M. (2025). Yashil iqtisodiyot sharoitida bank tizimi va uning xususiyatlari. SHOKH Library. https://www.wosjournals.com